

Secretariaat:

Boarnsterdyk 66   **8491AW Akkrum**
Telefoon   **06-53310841**
E-mail   **mail@monumentenstichting.nl**
Internet   **www.monumentenstichting.nl**
K.v.K. Leeuwarden   **50175459**
Rabobank   **NL34RABO0149866771**

**Aan het College van Burgemeester en
Wethouders van de Gemeente Leeuwarden**
Postbus 21000
8900 JA Leeuwarden

Betreft : Aanvraag aanwijzing Hempensermeerpolder tot Gemeentelijk Monument   Akkrum, 19 april 2017

Geacht College,

Hierbij dienen wij bij u een formele aanvraag in om de Droogmakerij Hempensermeerpolder aan te wijzen als Gemeentelijk Monument, zodat het als beschermd monument kan worden opgenomen in het register ingevolge artikel 3 van de Erfgoedverordening van de Gemeente Leeuwarden.

Aanwijzing van de droogmakerij als Gemeentelijk Monument is van groot belang. Het gebied krijgt daarmee een belangrijke status voor de bescherming van de cultuurhistorische waarden. De uitstraling van de polder wordt er sterk door vergroot. Te samen met de status van natuurgebied is sprake van een uniek beschermingsniveau.

Staatsbosbeheer, eigenaar en beheerder, en Monumentenstichting Boarnsterhim, eigenaar watermolen, hebben de overtuiging dat de instandhouding van het gebied van de droogmakerij Hempensermeerpolder, naast bovengeboemde formele aanwijzingen, ook in de toekomst geborgd zal blijven, als een zo breed mogelijk deel van de samenleving de waarden van het gebied kent, beleeft en waardeert. De uitvoering van het Programmaplan "Hempensermeerpolder in Beeld" is daarvoor een belangrijke voorwaarde.

Ter onderbouwing van de mogelijke aanwijzing hebben wij in bijgaande documenten de noodzakelijke informatie weergegeven. Wij zijn gaarne bereid, indien nodig, aanvullende gegevens aan u ter beschikking te stellen. Indien uitvoering van het Programmaplan, de inrichtings- en beheersmaatregelen van Staatsbosbeheer (o.a. beheer- en eigenaarsverplichtingen, pacht, etc.) en Wetterskip Fryslân, alsmede de horecafunctie van restaurant "De Wâldwei" en eventuele verdere ontwikkeling, strijdigheden met de aanwijzing opleveren gaan wij er van uit dat nader overleg plaatsvindt.

Wij zien uw bericht met grote belangstelling tegemoet.

Hoogachtend,

Monumentenstichting Boarnsterhim

Staatsbosbeheer

P. Vellinga

J. Kiestra

Hempensermeerpolder: Cultureel Erfgoed en Parel van Natuur.

- Bijlage 1. Objectgegevens
- Bijlage 2. Cultuurhistorische waarden
- Bijlage 3. Landschappelijk en Natuurwaarden
- Bijlage 4. Waterhuishoudkundig systeem
- Bijlage 5. Kaart aanwijsg gebied Gemeentelijk Monument
- Bijlage 6. Historische kaart- en fotopagina's

Bijlage 1.

Objectgegevens

Plaatselijke aanduiding

Plaats: Wergea
Straat en nummer: Mardyk, Mardyksterpaad, Himpenserreed
Postcode:

Kadastrale gegevens: ?

Kaart: Bijlage 6

Typering object/complex: Droogmakerij

Datering: 1784

Bijlage 2.

Cultuurhistorische waarden

Droogmakerij

Friesland kent een onophoudelijke strijd tegen het water. Met de aanleg van vele zeedijken kon uiteindelijk nieuw land worden bewoond. Na de landaanwinning in de gebieden aan de kust, slenken en binnenzeeën werden vanaf de zeventiende eeuw ook verschillende meren en poelen ingepolderd. De droogmaking van het Hempensermeer was één van de laatste in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1588-1795). In 1773 ontving het provinciaal bestuur een eerste verzoek tot het droogmalen van het meer. De volgende aanvraag tot de inpoldering werd gedaan in 1779. Uiteindelijk is in opdracht en voor risico van vier kooplieden uit Makkum in 1784 een dijk en een ringvaart om het meer aangelegd. Aan de noordzijde werd een molen geplaatst die het 90 hectare grote meer droog moest malen. In het voorjaar van 1785 was dit werk geklaard en kon het land met greppels en sloten in regelmatige stukken van zes pondematen (ongeveer 2,2 ha) worden verdeeld. Deze unieke indeling is tot op de dag van vandaag in tact gebleven. Vanuit de lucht is duidelijk te zien hoe bijzonder deze verkaveling is. De droogmakerij werd enkele malen verkocht. In het midden van de negentiende eeuw was het een soort familiebedrijf. De polder werd in die tijd uitsluitend voor de veeteelt gebruikt en daar is later geen verandering in gekomen.

Agrarische bestemming

De slappe bodem was aanvankelijk niet geschikt voor vee en in 1785 zaaide men er dan ook koolzaad. In 1788 is aan de noordkant van de Hempensermeerpolder de eerste boerderij gebouwd. Later kwamen daar nog twee bij, één aan de oostkant en één aan de zuidkant van de polder.

Aan de noordkant van de polder is in het midden van de vorige eeuw een strook in gebruik genomen voor de aanleg van de autoweg Leeuwarden—Drachten. Aan die zijde werd een nieuw kaarsrecht afwateringskanaal gegraven en een nieuwe polderdijk aangelegd.

De polder kwam, via de ruilverkaveling “De Oude Jokse”, in 1982 geheel in het bezit van Staatsbosbeheer.

Twee boerderijen aan de oostelijke en zuidelijke kant werden begin jaren tachtig afgebroken. Een verhoging in het landschap tegen de oostelijke polderdijk laat nog zien waar een van die laatste boerderijen stond.

De noordelijke boerderij werd later restaurant: “Gasterij De Waldwei”.

Poldermolen

Aan de noordrand van de polder staat op de ringvaartdijk een markante, met riet beklede, monnikmolen uit 1863, reeds aangewezen als Rijksmonument. Met een wiekenkruis van maar liefst 24 meter is deze molen de grootste in zijn soort in Friesland. Nog regelmatig draaien de wieken van deze monumentale molen. Uniek is dat het Wetterskip Fryslân de molen gebruikt als onderkomen voor een elektrisch aangedreven gemaal om het water uit de polder op het gewenste peil te houden.

Bijlage 3.

Landschappelijke en Natuurwaarden

De Droogmakerij toont zich als een zeer herkenbaar element in het cultuurlandschap van de kwelderwal. Dijk en ringvaart zijn nagenoeg ongeschonden. Het regelmatige verkavelingspatroon (seizen) is uniek in zijn soort en vormt een opvallend contrast met de omgeving, waarin grillige patronen de overhand hebben.

Nadat Staatsbosbeheer de Hempensermeerpolder in bezit had gekregen is het beheer gericht op het behoud en de ontwikkeling van vochtig, kleurrijk grasland met een bijzondere weidevogelbetekenis. Het waterpeil wordt in de winter verhoogd, er ontstond weer verschil tussen de hogere en lagere delen van de polder (met klei op veen bodem), het mestgebruik is aangepast en er mag niet voor 1 juli worden gemaaid. Het agrarisch gebruik (o.a. hooiwinning en begrazing door koeien en schapen) wordt door Staatsbosbeheer verpacht.

Het vooral op de weidevogels gerichte beheer heeft succes gehad. De Hempensermeerpolder mag de kwalificatie “zeer goed weidevogelgebied” dragen. Vooral het aantal broedende Grutto's is groot, maar ook de dichtheid van de Watersnip, de Tureluur en de Kievit is uitstekend. De polder geldt als een van de beste Nederlandse broedterreinen van weidevogels. Buiten de broedtijd is de Hempensermeerpolder eveneens belangrijk als foerageer- en overwinteringsgebied: Kolganzen, Smienten, Wintertalingen, Watersnippen en Kieviten kunnen er vaak in grote getale worden aangetroffen.

Door het veranderende beheer verandert ook de flora in positieve richting. Zeer opvallend is de ontwikkeling van zilte vegetatie langs de greppels. Dit wijst op aanvoer van brak water uit de zandlaag onder de klei-op-veen-laag. Langs de Wergeaster Feart ligt een mooie rietzoom met veel Wilgenroosjes. De diepe polder vertoont in het voorjaar en zomer een afwisselend kleurenpalet van bloeiende Paardenbloemen, Pinksterbloemen, Veldzuring, Boterbloemen en grassen. In de slootjes groeit—naast Tenger en Schedefonteinkruid—ook Zannichellia en Lidsteng.

Bijlage 4.

Waterhuishoudkundig systeem

De droogmakerij Hempensermeer is een bijzonder Nederlands fenomeen. In de 16e en 17e eeuw was de waterbeheersingstechniek van het malen van water met windkracht en de techniek van aanleg van dijken zover gevorderd, dat complete meren werden drooggelegd. In de Hempensermeer komen alle facetten van waterhuishouding en waterbeheer dicht bij elkaar tot uiting.

Bemaling

Gelijktijdig met de aanleg van een ringdijk en een ringkanaal is destijds een gemaal gebouwd dat werkte op windkracht. In 1863 werd de huidige windmolen met een vijzelinstallatie als vervanger van de eerste windmolen gebouwd. In 1890 werd het waterschap Hempensermeer opgericht. Het handhaven van een zogenaamd streefpeil in de sloten was en is de belangrijkste opgave. De wisselende weersomstandigheden maakten dat de slootpeilen sterk fluctueerden. Pas in 1955 werd in de molen een dieselgemaal geplaatst waardoor die fluctuaties sterk onder controle kwamen. Het waterschap Hempensermeer ging in 1979 op in het nieuwe waterschap Middelsekrite dat in 1986 de dieselinstallatie verving door een elektrisch gemaal, dat ook overgeschakeld kan worden op de windkracht van de molen. De fusies in de waterschapswereld hadden tot gevolg dat in 1997 het waterschap Marne-Middelsee de scepter zwaaide in de Hempensermeer, in 2004 gevolgd door de huidige waterbeheerder, het grote "Wetterskip Fryslân".

Peilbeheer

Het gemiddelde slootpeil in de polder ligt ca. 2.00 meter beneden NAP. De ringvaart van de polder maakt deel uit van de Friese Boezem welke een peil heeft van ca 50 cm - NAP. De zogenaamde opvoerhoogte van het gemaal bedraagt dus 1.50 meter. De ringvaart is van belang voor de afvoer van het opgemalen polderwater. De diepte van de vaart is nu ongeveer 0,50 mtr.

Het peilbeheer heeft tot 1982 in dienst gestaan van de landbouwfunctie van de polder. Daarna stond de natuurfunctie voorop. Een hoger winterpeil is gunstig voor vochtminnende planten en voor weidevogels.

Kwel

Door de lage ligging van de polder ten opzichte van de omgeving ontstaat er druk vanuit het hoger gelegen gebied op het grondwater in de lager gelegen polder waardoor het water daar omhoog gedrukt wordt. Dit verschijnsel noemt men kwel. Dieper grondwater, dat langdurig in de ondergrond heeft vertoefd en daardoor een andere minerale samenstelling heeft dan regenwater, komt in de wortelzone van de planten en soms aan de oppervlakte. Het gemaal maalt dus niet alleen regenwater op, maar ook "kwelwater". Dit systeem zorgt er voor dat er bijzondere planten groeien. In de Hempensermeer komt op deze manier dieper gelegen zout grondwater naar boven in de wortelzone van de planten in greppels. Vandaar dat er zoutminnende planten in de polder voorkomen.